

FÖRORD

Utvecklingsplaneringen är upprättad av lantbruksnämnden i direkt samverkan med Rattevere sameby. Planeringen består av två delar, första delen innehåller redovisning av markanvändningen och samebyns resurser, den andra delen innehåller samebyns planering av den framtida inriktningen och omfattningen av byns verksamhet samt vissa åtgärdsförslag.

Utvecklingsplaneringen är antagen av samebyn och avser att vara byns egen.

lantbruksnämnden i Jämtlands län
Rennäringsenheten

Britt-Mari Nordstrand

LANTBRUKSNÄMNDEN I JÄMTLANDS LÄN
Rennäringsenheten

Utvecklingsplaneringen har utarbetats av lantbruksnämndens
rennäringsenhet och Rattevare sameby.

Rattevare sameby beslutar att anta Utvecklingsplaneringen
som sin egen.

För Rattevare sameby

UTVECKLINGSPLANERING

Markanvändningsredovisning och driftplanering

för

RATTEVARE SAMEBY

Innehållsförteckning	Sid
1 INLEDNING	1
1.1 Bakgrund	2
1.2 Syfte och målsättning	2
1.3 Metodfrågor	3
2 ALLMÄNT OM RENSKÖTSEL	4
2.1 Renskötselrätt	4
2.2 Samebyn - ändamål och medlemmar	4
2.3 Markanvändningen	4
2.4 Rennäringen i Jämtlands län	5
3 RATTEVARE SAMEBY	6
3.1 Rattevare sameby	6
3.2 Samebyns gränser och utnyttjande av betes- områden - årstidsland, flyttleder, upp- samlings- och övernattningsområden, lav- områden, myrmarker, svåra passager, snölegor	7
3.3 Medlemmar, företag och bosättning	14
3.4 Kombinationssysselsättning - jakt, fiske och slöjdverksamhet	14
3.5 Renhjorden	16
3.6 Driftanläggningar	17
3.7 Konkurrerande markanvändningsintressen	19
3.8 Konsekvenser av Tjernobyl	20
4 HANDLINGSPROGRAM OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG FÖR RATTEVARE SAMEBY	21
4.1 Utveckling och utnyttjande av betesområden i framtiden	21
4.2 Utveckling av företagen inom byn	22
4.3 Jakt- och fiskefrågor	22
4.4 Utveckling av renhjorden	22
4.5 Planerade driftanläggningar	22
4.6 Samrådsfrågor	23
KARTBILAGA Markanvändningsredovisning för Rattevare sameby	

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Renskötselområdet i Sverige omfattar cirka 150.000 kvadratkilometer, vilket motsvarar ungefär 1/3 av landets yta. Dokumentation av rennäringens markanvändning är dock bristfällig i de flesta samebyarna. För stora områden föreligger endast planverkets sammanställning efter samebyarnas redovisning av markanvändningen från den fysiska riksplaneringen 1975.

Med tillkomsten av plan- och bygglagen (PBL) samt naturresurslagen (NRL), som trädde ikraft den 1 juli 1987, ställs direkta krav på dokumentation av olika markanvändningsintressen, så även för rennäringen. Behov av att rennäringen redovisar sina markintressen finns även från samerna själva och konkurrerande markintressenter som t ex skogsbruket och turismen.

Riksdagen har i olika sammanhang uttalat att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras och därmed den intimt sammankopplade renskötseln. Därför måste förutsättningarna för rennäringen säkras både vad gäller åretrunt- och sedvannerättsmarkerna som har avgörande betydelse för möjligheterna till näringens bedrivande.

Fr o m 1 juli 1990 skall varje kommun här i landet ha en antagen kommunomfattande **översiktsplan**. Planen skall redovisa olika markintressen och ange långsiktiga strategiska planer vad gäller markanvändningen och byggandet i kommunen. I NRL finns allmänna hushållningsregler om hur naturresurserna skall användas.

Hushållningsreglerna är uppdelade i två nivåer, för områden som **SÅ LÅNGT SOM MÖJLIGT SKALL SKYDDAS** samt för områden som **SKALL SKYDDAS - RIKSINTRESSEN**. Rennäringen omfattas av hushållnings-reglerna på båda nivåerna. Betydelsen att rennäringen utgör ett riksintresse innebär att staten kan ingripa mot åtgärder som påtagligt skulle skada rennäringens intressen. Om flera oförenliga riksintressen föreligger för ett område skall företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Hushållning har här betydelsen att marken ska nyttjas, bevaras eller förändras så att den används till vad den är mest lämpad för.

Vad som utgör riksintresse vad gäller rennäringsområdet skall bedömas utifrån samebyarnas **hela årscykel** och byarnas **sk rationella renantal**. De olika delområdena som årstidsland, flyttnings-leder, övernattningsställen, kalvningsland, svåra passager och viktiga lavområden ska beaktas utifrån deras **funktionella samband** i renskötseln. Renskötseln är en flexibel näring och viktigt att påpeka är att områdenas betydelse och läge **normalt varierar över tiden** beroende på väderlek, skogsbruksåtgärder, betestillgång och andra förhållanden. Därför är det angeläget att markanvändningsredovisningen kontinuerligt revideras för att vara ett aktuellt underlagsmaterial t ex vid konfliktsituationer och konsekvensstudier samt i kommunernas översiktsplaner.

I samebyarnas **UTVECKLINGSPLANERING** ingår redovisning av rennäringsområdets markanvändning. Utvecklingsplaneringen avser att översiktligt kartlägga varje samebys egna resurser vad gäller betesmark, anläggningar, renhjord, företag och medlemmar samt vara ett handlingsprogram för den framtida utvecklingen av verksamheten.

I budgetproposition 1987/88 framställes vikten av redovisning av rennäringsområdets markanspråk. "En angelägen fråga för samebyarnas framtid är utvecklings- och markanvändningsplanering. För att täcka statens del av kostnaderna för denna planering bör anslaget tillföras ytterligare 5 miljoner kronor under en 5-års period. För nästa budgetår bör sålunda ytterligare 1 miljon kronor anvisas". Anslaget ska användas till personal- och materialkostnader för planläggningen av rennäringsområdet i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

1.2 Syfte och målsättning

Syftet med utvecklingsplaneringen är att den ska redovisa rennäringsområdets markanvändning, utgöra underlag för samebyarnas egen driftplanering, utgöra förhandlingsunderlag vid överläggningar med konkurrerande markintressenter samt ligga som underlag vid kommunal och annan planering.

Varje samebys resurser ska kartläggas och ligga till grund för **planeringen av den framtida omfattningen och inriktningen av byns verksamhet**. Planeringen bör på sikt leda till en effektivisering av rennäringsområdet och arbetet inom byarna.

Utvecklingsplaneringen redovisas på karta med tillhörande textbeskrivning. Kartan ska beskriva rennäringens intresseområden och dess funktionssamband. Textbeskrivningen ska innehålla redogörelse av samebyns renskötsel och bisysselsättningar, ev olägenheter och förslag till åtgärder. Planen avser att vara **byns egen redovisning och skall godkännas och antas av samebyn själv.**

Målsättningen med utvecklingsplaneringen är att den ska leda till en **översiktlig kartläggning** av samebyns resurser. Den ska underlätta fortsatt planläggning och utveckling av samebyarna och utgöra underlag vid förhandlingssituationer och kommunala översiktsplaner.

Markanvändningsredovisningen beskriver **nuläget i ett genomsnittsförlopp där avvikelser får anses som normalt förekommande.** Redovisningen avser att vara rullande och kontinuerligt revideras efter faktiska renskötselförhållanden.

1.3 Metodfrågor

Arbetet kring utvecklingsplaneringen har letts av lantbruksnämndens rennäringseenhet i direkt samverkan med samebyn. Planen består av två delar, den första delen innehåller en redovisning av rennäringens resurser och markutnyttjande och den andra delen innehåller planering av den framtida inriktningen och omfattningen av byns verksamhet samt åtgärdsförslag.

Inledningsvis redovisar samebyn översiktligt sin nuvarande markanvändning utifrån befintligt kartmaterial från den fysiska riksplaneringen 1975.

Utifrån kartmaterialet har samebyn sedan redogjort för befintliga förhållanden, redovisat basfakta och olägenheter samt diskuterat framtida planer och förbättringar.

Avvikelser från markanvändningsredovisningen **får anses som normala.** Redovisningen avser att beskriva ett **genomsnittligt förlopp för samebyn**, vilket i verkligheten **varierar år från år** på grund av ändrade betes- och/eller klimatiska förhållanden samt olika störningar i rendriften.

2 ALLMÄNT OM RENSKÖTSEL

2.1 Renskötselrätt

Rennäringslagen (SFS 1971:437) reglerar renskötselrätten. Renskötselrätten är förbehållen samerna. Enligt rennäringslagen har den som är av samisk härkomst eller på annat sätt förvärvat renskötselrätt "Rätt att enligt denna lag begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar."

Enligt lagen får renskötsel i Jämtlands län bedrivas hela året på renbetesfjällen och inom de områden i Jämtlands-Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete - åretruntmarkerna. Under tiden den 1 oktober till den 30 april får renskötsel bedrivas inom sedvanerättsmarkerna - trakter utanför renbetesfjällen - där renskötsel av ålder bedrivits vissa tider av året.

Renbetesfjällen omfattar i huvudsak av staten ägda fastigheter. Samerna har enligt rennäringslagen vidsträckta rättigheter och skydd för att kunna bedriva sin näring inom renbetesfjällen och i viss mån även inom sedvanemarkerna.

2.2 Samebyn - ändamål och medlemmar

Renbetesfjällen är uppdelad mellan samebyarna i Jämtlands län enligt lantbruksnämndens beslut 1973-09-19. Begreppet sameby innefattar såväl ett geografiskt begränsat område som en juridisk person som företräder de renskötande medlemmarna inom området. Medlem i sameby är renskötselberättigad som stadigvarande deltar eller har deltagit i renskötseln inom byns betesområde samt dennes make eller barn.

Samebyn eller i vissa fall även länsstyrelsen kan anta medlem som avser att bedriva renskötsel inom samebyn.

2.3 Markanvändning

Renskötselns markanvändning varierar med årstiderna beroende på bl a temperatur, nederbörd och vindförhållanden och måste anpassas efter faktiska förhållanden. Näringen är arealkrävande eftersom den bedrivs extensivt. Enhetliga betesområden har med åren splittrats sönder genom samhällsutvecklingen och kan idag inte användas för effektiv rennäring, vilket ställer näringen inför ständiga omställningsproblem.

Markanvändningen varierar även mellan åren på grund av olika betesförhållanden beroende på t ex snödjup, skare och isförekomst. Förutsättningarna för rennäringen förändras även från år till år vid t ex tillkomst av kalhyggen, nya vägar och andra störningar från konkurrerande markintressenter. Förändringar av markanvändningen medför oftast att renskötseln försvåras och blir mer arbetskrävande. Speciellt försvåras eller hindras näringens bedrivande då extremt känsliga områden som vårbete och kalvningsland utsätts för störningar.

Rennäringen, som tidigare har nyttjat enhetliga betesområden, har successivt med åren blivit allt mer trängda från olika håll av konkurrerande markintressenter som turism och friluftsliv, vattenkraftsutbyggnad, täktverksamhet och skogsavverkningar vilket har försvårat näringens bedrivande avsevärt.

2.4 Rennäringen i Jämtlands län

I Sverige finns idag ungefär 300.000 renar varav cirka 50.000 i Jämtlands län. Renarna fördelar sig på 52 samebyar varav 11 stycken ligger i Jämtlands län.

Samebyarna i Jämtlands län är fördelade på cirka 80 renskötsel-företag. Renskötseln omfattar cirka 124 årsverken.

3 RATTEVARE SAMEBY

3.1 Rattevare sameby

Rattevare sameby är belägen cirka 10 mil nordväst om Strömsund, strax öster om Gäddede i Strömsunds kommun, Jämtlands län.

(Karta: *Jämtlands län med Rattevare samebys åretruntmarker och vinterbetesområde*)

3.2 Samebygränser och utnyttjande av betesområden (se även kartbilagan)

Gränser för samebyns åretruntmarker är fastställd enligt lantbruksnämndens beslut 1973-09-19. För sedvanerättsmarkerna finns inga fastställda gränser.

Rattevare samebys åretruntmarkers gräns går i väster strax öster om Gäddede och sjöarna Kvarnbergsvattnet - Kycklingvattnet - StorJorm - Lill - Blåsjön och Tången.

Gränsen fortsätter i sydöstlig riktning mot Frostvikens mellersta sameby utmed Nuorte Sjnaptja - Stuore Grute (Mellanskogsfjället) - Jalketsåjje - Tjeliken - Rörvattnet till Lövkullen. (Enligt samebyn ingår även området Tjeliken - Skure - vardo - Stortjärnen - Tjeliken i Rattevare samebys åretruntmarker).

Därefter viker gränsen av mot nordväst Storfjället - Sjulsåshöjden - Frostberget - Arjeltjakke - Klumpfjället till Brännklumpen strax öster om Gäddede.

Kalvningsland omfattar i princip den nordvästra delen av samebyn. Kalvningen sker normalt i det aktuella fjällområdet i slutet av april och i maj månad.

Renarna rör sig fritt i och i anslutning till samebyn från i slutet av april tills i november-december.

Under **våren och försommaren** söker sig renarna till barfläckarna i fjällområdet där det finns tillräckligt bete. Hänglav utgör även ett väsentligt inslag i födan under den här tiden på året.

Sommarland utgörs av kalvningsland samt området väster om detsamma mot Stor Jorm, Kycklingvattnet, Kvarnbergsvattnet och Gussvattnet. Betet består under sommartid i huvudsak av gräs, toppskott och gröna växter.

Vid varmt väder förekommer renarna i allmänhet på fjället medan de på kvällarna och vid svalare väder vandrar ner i dalarna och till skogslandet.

Inför **kalvmärkningen**, som i allmänhet sker i mitten på juli, drivs renarna till anläggningarna i Väktarmon, Avardo, Väktardalen och Gubbeln. Dessutom nyttjas vissa uddar vid kalvmärkningen nämligen Sälejaure, Sjnaptjaure och Nejkenjaure. Därefter sprider sig renarna inom sommarlandet.

På hösten drar sig renarna ner mot sydost till skogslandet mot Gärdsjön för att söka föda. Födan består huvudsakligen av gräs, svamp, löv samt häng- och marklav. På hösten sker hornfejning och pälbyte.

Inför **sarvslakten**, som i allmänhet sker i september, **samlas renarna på Brattlidfjället-Nieke** och drivs till anläggningarna i **Fiskåvattnet** och **Väktarmon**. Skiljning av renar sker även i Härbergsdalen. Därefter drivs renarna tillbaka till Rattevere sameby där de åter sprider ut sig.

Under **brunsten**, som i allmänhet inträffar mellan den 15 september till den 15 oktober rör sig renarna fritt inom höstlandet.

Inför **skiljning, slakt och flyttning** i november **samlas** renarna normalt i **ÄrjelGappa området** och drivs söderut mot anläggningarna i **Västra Fiskåvattnet** och i Torsfjärden. År när vintern kommer tidigt vandrar renarna ner mot Strömsvattudal. Vid sådana tillfällen utgör **häng- och marklavområdena runt Gårdsjön en förutsättning för att kunna samla renarna** i området, när de stannar upp för att beta. Efter skiljning transporteras slaktrenarna vidare till slaktanläggningar alternativt slaktas i mobilslakterier. Idag sker utfodring av renarna före slakt för att nedbringa cesiumvärdena i renköttet. Utfodringen sker på lämplig plats inom vinterbetesområdet. Livrenarna transporteras vidare med bil till vinterbetesområdet. Möjligheterna att idag flytta renarna konventionellt till vinterbetesområdena förhindras av gjorda vatten- och sjöregleringar, skogsbrukets härjningar samt trafiken utmed vägarna. Dock förekommer konventionell flyttning av renarna utefter flyttlederna tillbaka från vinterbetet på våren. Detta kan genomföras tack vare polisinsatser vid besvärliga passager t ex där landsvägar korsar flyttlederna. Renarna flyttas i samlade hjordar. Under vinterbetet hålls renarna i tre betesgrupper.

Vinterbetesområdet som nyttjas idag utgörs av ett område söder om Strömsund-Russfjärden ner till Indalsälven-Gesunden. Vinterbetesmarkerna begränsas åt väster i linje med StorÄlsgårdsvattnet - Mörtsjön - Skyttmon - Ammer - Ö Rönningssjön - Krokdalen - Fiskviken - Gesunden. I öster begränsas området i linje med Fyringen - Görvik - Recksjön - StorSkallsjön Borgvattnet - Gillerån - Länglingen - Köttsjön - Färsån - Ammarån - Ammer.

Numer nyttjas även ett område söder om Lillsjöhögen - Stugun av samebyn. Området begränsas i söder av sjön Rönningen och Hovdsjö.

Inom vinterbetesområdet har särskilt goda marklavsområden markerats. Marklavsområdena är belägna i de södra delarna av vinterbetesområdet, i huvudsak utmed Ammerån, Indalsälven och mellan Laxsjöarna.

De norra delarna av vinterbetesområdet innehåller **bra mossmarker**. Mossarna utgör bra underlag vid flyttning av renhjordar och är **viktiga betesplatser med renlavar**.

Huvudsaklig föda för renarna vintertid är den **häng- och marklav** som finns i vinterbetesområdena.

I april samlas renarna inför **återflytten till åretruntmarkerna**. Flyttningen sker utefter flyttlederna med vilopauser och övernattningar där betesförutsättningarna är goda. Flyttningen tar normalt cirka en vecka.

Rattevare sameby hävdar **sedvanerätt** på markerna sydost ut från Strömsund omfattande området **Strömsund - Hammerdal - Midskog - Stugun - Bräcke - Ånge -Pränsta - Sundsvall** - utmed Indalsälven till Bispgården - Järsjön - Orrberg - Lungsjöbacken - Tunåsen - Stamsäle - Strömsund. Dessutom området söder om Lillsjöhögen - Stugun.

Utmed Östersjökusten hävdar byn även **sedvanerätt från Ulvöarna ner till Gävle**.

Flyttleder

Flyttlederna **nyttjas** speciellt **på våren** då isförhållandena på sjöar och vattendrag så tillåter.

Flyttlederna utgör **viktiga förbindelselänkar** i och mellan årstidslanden, särskilt i sådana avsnitt där alternativa framkomstvägar saknas på grund av terränghinder.

Viktiga flyttleder från Rattevare sameby till vinterbetesmarkerna utgår från;

- Uppsamlingsområdet ArjelGappa utmed Väster-Svevan, Bodvattnet, St Bergsjön - alternativt via Byxtjärnen, Fjällsjötjärnen och Älgtjärnen och vidare via rengärdet i Torsfjärden, över Svaningssjön, (från Gårdsjön). StorRingsjön och Linjeviksfjärden. Därefter finns två alternativa vägar, en utmed Dragan och Strömsvattudal, Ösjön och Rönningstjärnen och en annan utmed vatten systemet Svanavattnet/-ån Renåtjärnen/-ån/-sjön - Kärrnässjön - Ösjön - Bredkålsflon och Ränningstjärnen. Vidare fortsätter leden utmed Hallviken, Hostsjön. Låsjöns västra eller östra ände, Fyringen, Länglings-sjön, Flängsjön, Recksjön, Stor Skallsjön, (mot Stor Laxsjön) och Borgvattnet.

Normalt sett nyttjas även andra alternativa flyttvägar beroende på bl a de snöförhållanden som råder.

Inom samebyn finns även **flyttleder** som nyttjas vid drivning av renarna inför slakt, skiljning, kalvmärkning m m. Dessa leder är dock inte markerade på kartan.

På kartan är en **flyttled markerad** från Härbergsdalen i Frostvikens mellersta sameby till Väktarmon i Rattevere sameby. Leden nyttjas vid drivning av renarna tillbaka till byn efter att skiljningen och slakten i september har skett i samarbete med Frostvikens mellersta sameby i Härbergsdalen.

Uppsamlings- och övernattningsområden

Till **uppsamlingsområdena** drivs eller befinner sig renarna normalt inför flyttningen till vinterbetesmarkerna. Uppsamlingsområdena utgör ofta **viktiga trivselland där betesförutsättningarna är goda**. Renhjorden stannar naturligt upp i dessa områden för att beta vilket underlättar samlingen inför skiljning, slakt och vidare flyttning till vinterbetesområdena.

Särskilt **viktiga uppsamlingsområden** utgör;

- **Brattlidsfjället (Neike)**. Området utgör ett naturligt trivselland för renarna med bra betesförutsättningar på grund av sin örtrikedom. Uppsamlingsområdet utnyttjas speciellt under höst och förvintermånaderna för samling till skiljning inför sarv- och vinterslakt.
- **Årjel Gappa**. Området utgör ett naturligt betesområde som möjliggör uppsamling inför vinterflytten innan renarna drar sig längre söderut för att söka föda. De sydöstra delarna av området utgörs av viktig hänglavskog, i vissa partier t o m av särskilt viktig hänglavskog, med inslag av marklav.
- **Området runt Gärdsjön** är ett viktigt uppsamlingsområde då betesförhållandena i Årjel Gappa-området är dåliga på grund av t ex snö- och isförhållanden. Området utgörs av **viktig hänglavskog**, i vissa partier t o m av **särskilt viktig hänglavskog** och **särskilt viktig marklav**. Området är beläget sydöst om Årjel Gappa-området. Området utgör en förutsättning för rennäringen både **höst och vår**.

Övernattningsområdena är **särskilt viktiga betesområden** där renarna naturligt stannar upp utmed flyttlederna för att söka föda och vila sig.

Särskilt **viktiga övernattningsområden** utgör;

- ett område öster om Äspnäsången
- området vid Allåns utlopp i Ströms Vattudal
- Tällåbrännorna

Särskilt viktiga övernattningsområden utgör; forts

- området öster om Länglingsån samt nordväst om Flyvågen
- området norr om Stor Skallsjön

Utfodringsplats finns idag vid Vedjeön.

Utfodringshage - vinter i Selsålandet.

Häng- och marklavområden

Häng- och marklavområdena utgör viktiga betesområden och har ofta stor och avgörande betydelse för renarnas överlevnad. Tillgång till lav är speciellt viktig då betestillgången i övrigt är besvärlig på grund av t ex snöförhållandena.

Lavområdena bör enligt rennäringen bevaras och i möjligaste mån undantas från avverkningar och markberedning då de utgör en viktig och ibland avgörande betespotential.

Hänglav förekommer i huvudsak i granbestånd i den fjällnära skogen utmed fjällbäckar och dalgångar men även till viss del i tall- och björkskog. Viktig **hänglavskog** återfinns i huvudsak i och i direkt anslutning till samebyn. Marklaven växer i allmänhet på tallmoar.

Viktiga hänglavområden finns;

- utmed Lill-Blåsjöns östra kant upp mot Storfjället och Prjel Sjnjaptja (N Väktarklumpen)
- mellan sjön Stor Sjouten samt vattnet Stor Jougdan Över Långvattnet (i området finns även marklav)

Särskilt viktiga hänglavområden finns runt följande vatten och höjder norr om Torsfjärden;

- Fjällsjötjärn
- Storklumpen
- Lillfjället
- Tortfjället
- Stormyrhöjden
- Bodberget
- Gammelhemberget
- Biribollberget
- L. Bergsjön
- Nyvattenhäjden
- Strockberget

Viktiga marklavområden finns:

- mellan sjön Stor Sjouten samt vattnen Stor Jougdan Övre Långvattnet (i området finns även hänglav)
- norr om Stor Baksjön
på Fiskön
- öster om Ringsjöviken
- mellan Stor Ringsjön och Linjeviksfjärden samt söder därom,

på **vinterbetesmarkerna**

- sydost om Stor Laxsjön
- öster om Ammerån mellan Skyttmon och Överammer
- mellan Borgsjön och Selsålandet
- söder om Selsålandet mot Strömsnäs och Gesunden.

Särskilt **viktigt marklavområde** finns;

- i Torsfjärden och Gårdsjöområdet, vår och höstbete

Myrmarker

Myrmarkerna nyttjas som **övernattningsbeten** utmed flyttlederna. Betet utgörs av bl a renlavar samt starr-, ull-, säv och klöverarter. Myrarna utgör **viktiga betesområden** speciellt **på våren** vid återflyttningen till åretruntmarkerna. **Viktiga myrmarker** finns;

- på Bredkålsflon
- norr och söder Roningstjärnen (två stycken)
- Muråsflon
- Hostflon
- söder Låsjökanalen
- Låsjönflon
- Fyringen
- Fyringsflon
- Eriksflon
- Flängsjöflon
- Ö Flängsjöån

Svåra passager

Alternativ till de svåra passagerna **saknas i allmänhet**. Det krävs resursstarka arbetsinsatser från renskötarnas sida vid drivning av renhjorden i dessa områden. Störningar vid drivningen eller förändringar utefter flyttlederna kan spolia dagar av arbete om hjorden vänder eller sprider sig.

Svåra passager finns;

- över **ån nedan Nedre Härbergsvattnet** och **Gransjöån**
- vid **Torsfjärden**, på grund av svåra isförhållanden orsakat av vattenregleringarna
- vid **Svaningssjöns** norra strandkant på grund av strömdraget vid stranden
- norr om **Muråsen**, på grund av trafiken utmed riksväg 88. (Polishjälp nödvändig vid passagen)
- väster om **Låsjön**, på grund av trafiken utmed landsväg 795 och järnvägen mellan Hallviken och Ulriksfors.

Flera svåra passager utmed flyttlederna finns även vid andra vägar, vattendrag och dylika hinder.

Snölegor

Under högsommaren återfinns renarna på fjälltopparna medan djuren på kvällarna och vid svaltt och kallt väder går ner från fjällen till dalgångarna och skogslandet.

Värdefulla sommarvisten, där det normalt finns snölegor, är nödvändiga vilområden för renarna varma sommardagar undan värme och insekter.

Viktiga snölegor återfinns på följande fjäll;

- Luleulke
- Väktartjakke
- Gubbeldrivan (S Gubbelsjön)

3.3 Medlemmar, företag och bosättning

Antalet medlemmar inom Rattevere sameby uppgår i dagsläget till 20 stycken. Samebyn består av 5 företag.

(Diagram 1: Antal medlemmar i Rattevere sameby uppdelade i åldersklasser)

3.4 Kombinationssysselsättning

Medlemmar inom Rattevere sameby har i huvudsak renskötsel som sin utkomst. Under högsäsongen, vid kalvmärkning, slakt och skiljning, medverkar även övriga familjemedlemmar för att klara av den stora arbetsbelastningen.

Sysselsättningen utöver renskötsel utgörs av framför allt jakt och fiske i huvudsak för husbehov samt slöjdverksamhet.

Medlem i sameby äger enligt 25 § rennäringslagen, rätt att jaga och fiska för husbehov på renbetesfjäll. Därutöver kan genom lantbruksnämndens försorg, och efter hörande med samebyn, nyttjanderätt till jakt efter älg, ripa m m samt fiske upplåtas med iakttagande av bestämmelserna i 32 § rennäringslagen.

Älgjakten

Älgjakt bedrivs som licensjakt. Samebyn ansöker om gemensam licens för samtliga fastigheter som ingår i samebyns område. Från och med 1988-01-01 skall samebyarnas områden registreras i likhet med privata marker, för att erhålla licens. Vissa upplåtelser sker till vissa arrendatorer.

Samebyn erhåller 50 % av intäkterna från jaktupplåtelse. Resterande 50 % går direkt till samefonden.

Ripjakten

Jakt efter ripa och gråfågel (tjäder, orre och järpe) är mycket attraktiv i fjällområdet. Från och med 1990 kan lantbruksnämnden upplåta jakt efter ripa inom två områden och samebyn inom ett område inom åretruntmarkerna. Samebyn har själv bildat en jaktförening - Nejhke - genom vilken ripjakten kan upplåtas inom, för renskötsefn lämpligare delar av området.

Fiske

Ett flertal av vattnen inom samebyn nyttjas av medlemmarna själva för husbehovsfiske.

Fiskerätten inom renbetesfjäll kan upplåtas till allmänheten sedan samernas rättigheter till husbehovsfiske har tillgodosetts.

Fiskevattnen inom samebyarna upplåtes för allmänt sportfiske genom kortförsäljning och arrende. Av intäkterna från fiskeupplåtelse tillfaller 25 % samebyn och 75 % samefonden. Cirka 1/3 av alla vatten inom åretruntmarkerna är upplåtna för sportfiske.

Fiskekort gällande vatten på renbetesfjäll utfärdas av lantbruksnämnden och tillhandahålls på olika andra försäljningsställen. Inom Rattevere sameby säljs fiskekort 1989 för Stora Jougdan med ån och flyar ner i Yttre Långvattnet och Västra Fiskåvattnet.

Arrende är en äldre form av fiskeupplåtelse. Ett arrendekontrakt gäller i allmänhet ett år man kan förlängas att gälla för fem år. Vatten inom Rattevere sameby som är upplåtna genom arrende är t ex tjärnar på Blerikfjället, Stora och Lilla Väktarsjön samt ån däremellan, Klumpvattnet, tjärnar på Avardo, Stor Bergtjärn, Södra Finnhustjärnarna, Byxtjärn och Grangen.

- * Av den totala produktionen av fisk inom fjällområdet i Jämtlands län bedöms den uttagbara delen utgöra 70 %. Uttaget idag bedöms vara 48 % av den totala produktionen.

3.5 Renhjorden

Renantalet enligt renlängden 1988 för Rattevere sameby uppgår till 1.100 djur.

Slaktuttaget per år beräknas till ca 200 renar.

(Diagram 2: Antal renar inom Rattevaro sameby under åren 1981-1989)

* Uppgifterna hämtade ur NNV rapport "Fisket i Jämtland och Härjedalen 1986".

Antalet renar har från 1981 legat konstant på ca 850 fram till 1987. Därefter har renantalet ökat till drygt 1000 renar.

Enligt 15 § rennäringslagen beslutar lantbruksnämnden det högsta antalet renar - det s k rationella renantalet - som får hållas inom byn. För Rattevere sameby fastställdes, enligt lantbruksnämndens beslut 1991-01-31 högsta renantalet till 2500. Beslutet grundar sig på en tidigare gjord betesinventering.

3.6 Driftnläggningar

Samebyn har åtskilliga anläggningar nödvändiga för renskötsel såsom t ex renstängsel, rengärden, renvaktarstugor, kåtor, broar och slakteri. För flertalet av anläggningarna ansvarar samebyn själv för drift och underhåll.

Området runt anläggningarna utgör ofta viktiga betesområden och trivselland för renarna där betesron är oerhört viktig för renarna och arbetsron viktig för renskötarna.

Anläggningarna är i huvudsak belägna inom samebyns åretruntmarker.

Rengärden finns idag;

- vid Väktarmon, för kalvmärkning och sarvslakt
- vid Avardo, för kalvmärkning och skiljning inför sarvslakt
- i Väktardalen, för kalvmärkning och skiljning inför sarvslakt
- vid Gubbeln, för kalvmärkning och skiljning inför sarvslakt
- i Västra Fiskåvattnet, vid skiljning inför vinterslakt
- vid Torsfjärden, vid skiljning inför vinterslakt och flyttning

Uddar som används vid kalvmärkning (inga anläggningar);

- Sjnjaptjanjaure
- Sålejaure
- Nejkenjaure

Renvaktarstugor finns idag;

- i Väktarmon
- öster om Grangen
- i Jougdaberg
- vid Krappejaure (gemensam med Frostvikens mellersta sameby)
- vid Guotejaure
- vid västra Fiskåvattnet
- norr om Knäppen
- i Torsfjärden
- Gubbelsjön, 3 st (privata stugor)
- Bursvattnet, (privat stuga)

Kåtor finns idag;

- i Väktardalen, 2 st (privat)
- vid Göletsjaure, (byns)

Broar finns idag;

- vid Gubbeln
- i Skarnjadalen, (dåligt skick)
- i Jougdaberg
- vid Strockvattnet
- efter skoterleden från Brattli till Jougdaberg
- över Väktarån (bilväg)

Vinterslakten sker på olika slakterier dit renarna transporterats levande alternativt slaktas på plats i mobilslakterier.

3.7 Konkurrerande markanvändningsintressen

För Rattevare sameby utgör skogsbruket den störste markanvändningskonkurrenten. Dessutom försvårar vattenregleringar samt trafiken utmed landsvägarna och järnvägarna rennäringens bedrivande i området.

Skogsbruket försvårar eller rent av omöjliggör renskötseln i flera avseenden. Kalhyggen och skogsbilvägar medför dels förlust av renlav, samt dels i att renarna blir förvirrade och sprider sig över stora områden. Hyggesplöjning förstör betesförutsättningarna genom att stora delar av marktäcket rivs upp och därmed försvinner markklaven. Gödsling av skogsmark medför att renarna upplever laven oaptitlig samt att örterna med tiden tar överhand och markklaven blir obefintlig.

Det moderna skogsbruket splittrar även sönder stora sammanhängande betesområden. Tidigare fina renbetesmarker kan inte utnyttjas idag och renarna tvingas söka sig till betesmarker som inte nyttjats på flera decennier.

Fina betesmarker i och i anslutning till samebyn har avverkats vilket har medfört dels att betesförutsättningarna i dessa områden har försämrats dels att renskötseln försvårats bl a vid uppsamlingen inför vinterflyttningen.

Förlust av renlav utgör ett stort problem. Både vad gäller att finna fullgoda betesalternativ och med hänsyn till att lavarterna ofta är svårföryngrade samt lavens långsamma tillväxttakt.

Vattenregleringarna i området har medfört att samebyn tvingas flytta renarna till vinterbetet med biltransporter, speciellt på hösten. Isarna på vattendragen utgör svåra och farliga passager utmed flyttvägarna.

Trafiken utmed landsvägarna och järnvägar utgör besvärliga hinder vid flyttningar och inom vinterbetesområdena.

Konsekvenserna av intrång från konkurrerande markanvändningsintressenter blir att sedvanerättsmarker som inte nyttjats på flera decennier åter måste tas i anspråk för renskötsel.

Vissa problem kan även uppstå på vinterbetesmarkerna under perioder då jakt bedrivs inom aktuella betesområden. Detta gäller i huvudsak småvilts- och älgjakten. Konsekvenserna blir att renhjorden skingras och lösdrivande hundar jagar renarna.

3.8 Konsekvenser av Tjernobyl-olyckan

Nedfallet efter kärnkraftolyckan i Tjernobyl drabbade rennäringsen svårt. De svårast drabbade byarna i Jämtlands län är Frostvikenbyarna och Hotagen. Men även för samebyarna söder därom har olyckan inneburit betydande konsekvenser.

Den svenska staten har dock uttalat att rennäringsen skall hållas skadeslös. Således utgår ersättning för inkomstbortfall och merkostnader för renägarna till följd av olyckan. Insatser görs också från statens sida för att så mycket renkött som möjligt skall bli godkänt som livsmedel.

Gränsvärdet för att renkött idag skall godkännas som livsmedel är 1.500 Bq/ (bequirell) Cesium-137 per kg/renekött. Cesiumhalten i renarna varierar kraftigt under året beroende på vilken typ av föda renarna betar. På sommaren betar renarna huvudsakligen gräs och gröna växter, vilka förnyas årligen och därmed innehåller relativt låga halter cesium. På hösten och vintern består födan huvudsakligen av mark- och hänglavar, som har en långsam nedbrytning av det radioaktiva nedfallet.

Detta betyder att det är angeläget att så stor slakt som möjligt kan tas ut under sommaren/förhösten då köttet kan godkännas. Staten stimulerar också genom vissa tilläggserättningar en tidigareläggning av slakten. Även under vinterperioden kan renköttet godkännas vid slakt, om utfodring av renarna kunnat ske under cirka 2 månader före slakt. Kostnaderna för sådan utfodring betalas av staten. Vid sådan utfodring används både renlav (från Dalarna), hö och kaliumberikat (bentonittillsats) kraftfoder.

4 HANDLINGSPROGRAM OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG FÖR RATTEVARE
SAMEBY

4.1 Utveckling och nyttjande av betesområden i framtiden

Rennäringen har med åren blivit allt mer trängda från olika håll av andra markanvändningsintressenter.

Stora delar av viktiga mark- och hänglavområden i den fjällnära skogen har avverkats och stora sammanhängande betesområden har splittrats sönder genom det moderna skogsbruket, vägar och vattenregleringar.

Förlust av viktiga lavområden har försvårat renskötseln, speciellt under hösten och vid samling av renarna inför flyttning till vinterbetesmarkerna. Renarna har tidigare stannat upp i de närliggande skogsområdena med god lavförekomst och samlingarna har kunnat utföras med få koncentrerade insatser.

Kalhyggena i fjällregionerna har inneburit att renarna söker sig längre åt sydost för att söka föda. Detta medför för renägarna mer arbetskrävande samlingsinsatser, i och med att renarna snabbt sprider ut sig över stora arealer.

Fortsätter skogsbruket sina avverkningar i det fjällnära skogsområdet kommer renskötselns bedrivande att ytterligare försvåras. **Renarna tenderar att på hösten söka sig allt längre ner i skogslandet och samlingarna inför vinterflyttningen blir svårare att genomföra.**

På våren håller sig renarna kvar i skogslandet långt längre än tidigare bl a på grund av betesbrist i den fjällnära regionen. **Kalhyggena har dessutom goda betesförutsättningar med gräs och örter** vilket medför att renarna gärna stannar kvar eller åter-vänder till skogslandet även under sommartid.

Reservbetet runt Kvisselvattnet används med jämna mellanrum, som komplementbetesområde, när de aktuella vinterbetesområdena inte går att nyttja i normal omfattning.

På vinterbetet har stora skogsområden avverkats vilket medfört att betesområden har splittrats sönder och **marker som inte nyttjats på flera decennier förväntas tas i anspråk i framtiden.**

Genom komplettering och nyuppförande av anläggningar kan renskötselns bedrivande underlättas. Bl a planeras ett nytt driftcentrum i Brattliden samt uppsamlingsgården utmed Ströms Vattudal som kommer att innebära rationaliseringar i ren-driften.

4.2 Utveckling av företagen inom byn

Rattevare sameby är under utveckling. En ny företagare ska flytta till byn under 1991. Lantbruksnämnden har, genom beslut 1991-01-31, beviljat Rattevare sameby förhöjt renantal från 1500 till 2500. Ytterligare åtgärder planeras för att förbättra och rationalisera renskötelsen inom samebyn.

4.3 Jakt- och fiskefrågor

Jakt och fiske utgör viktiga komplement till renskötelsen. Framför allt vad avser jakt och fiske för husbehov men tidigare före Tjernobyl-olyckan i viss mån även för avsalu.

Samebyns medlemmar önskar erhålla **egen licens för jakt efter björn.**

Vad gäller **fiskeupplåtelser** för allmänheten önskar samebyn att **upplåtelser med särskilda tillstånd ej ges på vatten upplåtna för husbehovsfiske.**

Samebyn föreslår även att **intäkterna från fiskeupplåtelseerna** till samebyn höjs från 25 % till 50 %.

4.4 Utveckling av renhjorden

Lantbruksnämnden har 1991-01-31 beslutat om förhöjt renantal inom byn till 2500. Renhjorden förväntas öka genom bl a inflyttning av ett nytt företag till byn samt de förbättringar och effektiviseringar som planeras.

4.5 Planerade driftanläggningar

Rattevare sameby planerar följande åtgärder och investeringar i driftsanläggningar för att effektivisera och underlätta renskötelsen inom byn.

Nytt driftcentra i Brattli

- skiljningshagar
- slaktplatta alt enklare slakteri
- väg

Uppsamlingsgården utmed Ströms Vattudal på Vedjeön

- på södra Öhn

Restaureringar av anläggningarna i

- Torsfjärden och komplettering med skiljningshagar och lastningsramper
- Fiskåvattnet

Underhåll och modernisering av stugor i

- Väktarmon
- Grangen
- Jougdaberg
- Fiskåvattnet
- Torsfjärden

Akut behov av bostäder inom vinterbetesområdet

Broar över de svåra passagerna utmed flyttleder från Härbergsdalen till Väktardalen **eller** ännu hellre **bidrag till helikopterkostnaderna**.

4.6 Utökat samråd med andra markanvändningsintressenter

Ett fungerande samråd både inom och utanför samebyns gränser efterlyses mellan rennäringsen och andra markanvändningsintressenter, framför allt med skogsbruket. Ett fungerande samråd kan resultera i att även mindre planändringar kan ge nog så tillfredsställande lösningar för alla parter.

Skogsbruket

Vad gäller skogsbruket så har skogsvårdslagen (1979:429) en bärande grundtanke att **långsiktigt hushålla med naturresursen skog och skogsmark**. I propositionens specialmotivering till 1 paragrafen skogsvårdslagen står bl a "... skall **skogsnäringen verka i samspel** med andra samhällssektorer". Vidare har **hänsynsregler** utarbetats och **accepterats av berörda parter** vilka återfinns i skogsstyrelsens allmänna råd om skogsbrukets hänsynstagande till rennäringsen (SKSFS 1982:2).

Rattevare sameby efterlyser hänsynstagande till rennäringsen i enlighet med SKSFS 1982:2;

- Fasta, **årliga samråd** för en långsiktig planeringsperiod
- **Undvika koncentration av slutavverkningsytor**
- **Samplanering** i områden med hänslavs förekomst - nödfoder.

- **Särskild uppmärksamhet** vid skogliga åtgärder i närheten av flyttleder och rastbeten.
- Områden runt **arbetshagar och samlingsställen undantas från avverkningar.**
- **Hyggesplöjning skall undvikas** i flyttleder, kring beteshagar och andra tekniska anläggningar.

Önskemål från samebyns sida är att **avverkningar ej sker på högre nivå än 500 m ö h.**

Dessutom önskar samebyn att **viktiga marklavsområden** undantas från gödsling på grund av örterna tar överhand och laven får svårt att hävda sig.

Exploateringar

Vid varje ingrepp i renskötselområdet, som har betydelse för rennäringen, ska konsekvensstudier upprättas på exploitörens bekostnad. Detta för att klarlägga skadan av varje mindre intrång samt den ackumulerade skadebilden som vuxit fram.